

I.

„...Fegyverzetük bőrvért, kard, íj és kopja, s így a harcokban legtöbbjük kétféle fegyvert visel. De nem csak ők viseltek fegyvert, hanem az előkelők lovainak szügyét is vas vagy nemez fedt... a nyereghez tartani kell két vaskengyelt.”

(Mauritios)

— A látogató első kérdése, hogy egy új, állandó kiállítás témáját, megszületését milyen érvek motiválják? Milyen általános és speciális okok sugallják, hogy egy bemutató miként illeszkedik az ország — esetleg Európa egy része — régészeti kiállításainak sorába?

— A kérdés természetesen a muzeológusok körében is fölmerült, amikor a megújuló épület új, állandó tárlatainak gondolkodtunk. Sokféle szempont értékelése nyomán született döntés az avar kiállítás mellett. A megyei múzeumi szervezet régészeti kiállításai évtizedek óta dr. Trogmayr Ottó múzeumigazgató szerencsés koncepciója alapján formálódtak. Csongrád megye három városában — Szentesen, Hódmezővásárhelyen és Szegeden — mintegy száz éve folyik rendszeres múzeumi gyűjtőmunka, tudományos igényességgel, következetes szemlélettel. Így készült Vásárhelyen a neolitikum és a rézkor emlékeit bemutató kiállítás. Szentesen a germán anyag, Szegeden pedig az emlékezetes Hunok, avarok, magyarok című tárlat. Az elmúlt években nagy nemzetközi vándorúton szerezett elismerést az avarok magyarországi aranyleleteit bemutató kiállítás, amelynek rendezését a mi múzeumi munkatársai vállalták. Ez a munka sok tanulsággal, hasznosítható, komoly tapasztalatokkal szolgált. A megye múzeumainak régészeti raktáraiban már Móra Ferenc ásátásai óta mintegy ötezer avar sír körülbelül ötvenezer lelete található. A hetvenes években kezdődött el az a munka, mely háromkötetes monográfiában dolgozza fel az avarság történetét. Ennek második, kiadásra váró kötetét én készítettem, mint az avar genetikával foglalkozó régész. A múzeum lehetőségeinek bővülésével, a felújítás nyomán kialakult új helyzettel új koncepció is született: Öpusztaszeren, a Feszty-körkép épületének egyik kiállítócsarnokában mutatjuk be a honfoglalás és az Árpád-kor leletanyagát, itt, a szegedi múzeumban pedig az avarok bemutatására vállalkoztunk.

— Amikor együtt van minden, leletanyag, tapasztalt szakember, lehető-

„Akik avarnak mondták magukat”

KÜRTI BÉLA RÉGÉSZ A MÚZEUM ÚJ ÁLLANDÓ KIÁLLÍTÁSÁRÓL

A szegedi múzeum harmadszorra született. Először, amikor a nagy vizet követő városépítő lázban 1899-ben megnyitotta kapuit, homlokán a „Közművelődésnek” elkötelezett felirattal. Az ötvenes évek elején kinőtte hetvenes falait, s mindkét szárnya bővült. A nyolcvanas évek közepén, amikor Dóm téri új üvegpalatájába költözött a Somogyi-könyvtár, megkezdődött a százéves épület felújítása. Karácsonyi ajándékként jelentették be: elkészült a rekonstrukció. Harmadszor

született újjá a város egyik legrepresentatívabb tudományos és közművelődési intézménye. Az épület elkészülte összekapcsolódott egy új, állandó régészeti kiállítás megnyitásával. A bemutató az „Akik avarnak mondták magukat” különös címet viseli. A kiállítás forgatókönyvírója és társrendezője, Kürti Béla régész-muzeológus, az avar genetika kutatója. Az ő kalauzolásával mutatjuk be a mintegy 10–15 évre készített állandó tárlat tárgyait.

ség, akkor szükségszerűen vetődik fel a következő dilemma: milyen is legyen a kiállítás? Hiszen nem néhány hetes alkalmi tárlatról, hanem hosszú évekre szóló, állandó bemutatóról van szó.

— Sőt, a kérdéshez még olyanok is csatlakoznak, mint: kinek készül, azaz milyen látogatói csoportokat célozzunk meg; eredeti anyagot, vagy másolatokat állítsunk-e ki; történetileg dolgozzunk-e fel témánkat, vagy más csoportosításban; nagykorúnak tekintjük-e a nézőt, s képben és szövegben megengedhetjük-e az asszociációkat, számíthatunk-e látogatóink aktív közreműködésére; hagyományos múzeumi tárlatot rendezzünk, vagy próbáljunk situációt teremteni? Úgy gondoltuk, számíthatunk arra, hogy a tárlat látogatói hajlandók törni a fejüket, vállalkoznak a közös gondolkodásra. Így aztán a bemutató egyik része arról szól — térképekkel, régészeti leletekkel, rövid, tömör ismertető szövegekkel, korabeli történeti és irodalmi munkákból való töredékekkel —, hogy kik is ezek az avarok, honnan jöttek, hogyan éltek, miképpen gondolkodtak, milyen volt hitviláguk. A második rész egy jurtaszerű bemutatóter, ahol situációban próbálták érzékelteni mindennapi életüket, viseleteiket, munkájukat.

II.

„A jurta földje cifra szőnyegekké vált leterítve, a fal hosszában vert ezüst talpakon díszített ládák álltak, telistele mindenféle kincsel és drága prémekkel... Jobbra egy sárkányok-

kal és oroszlánokkal mintázott edényszekrény, balra selyemtakarós ág.”

(Tuvai népmese)

— Most már elkerülhetetlen a kérdés, kik is voltak tulajdonképpen az avarok, mert a cím a laikus számára túlságosan talányos.

— Az avarok — összefoglaló név. Tulajdonképpen ilyen nép nincs is, ezért idéztünk egy korabeli bizánci történeti munkából, amely úgy jellemezte őket: „akik avaroknak mondták magukat”. Európában az avarok Krisztus után 558 táján tűnnek fel. A Góbi-sivatag tájáról, az Altáj vidékéről menekültek nyugatra. Régészeti leletek igazolják, hogy ottmaradt töredékeik sírnyaga meggyezik a nyugatra menekült nép tárgyi és szellemi kultúrájával. A közép-ázsiai városállamok türk nemzetségei az Aral-tótól és a Fekete-tenger mellékéről hasonló módon menekülni kényszerültek, s a két nép találkozott, keveredett. Az avar csoport Baján kagán fejedelm vezetésével északról nyomult be a Kárpát-medencébe, s 567 őszén a megtelepedésre utaló leleteink vannak. Egy évvel később a Kárpát-medence egész mai területé az avarok fennhatósága alatt áll. Különös helyzet ez, 250 évig a bizánci birodalom és a frank császárság ütközőpontjában helyezkedtek el, s bizonyos történelmi situációkban a mérleg nyelvét is játszották.

— Egy ilyen jelentős munka feltételezi a tudomány eddigi eredményeinek szintetizálását, a teljes ismeretanyag feltérképezését, a legfontosabb hangsúlyok kiemelését. Milyen tapasztalatokat hozott ez a tevékenység?

— Egyik oldal a szakmai, a másik a nagyközönség számára is izgalmas. A szakmai az, hogy bizonyossá vált — éppen genetikájuk kutatása nyomán —, hogy mennyire egységes népcsoportról van szó, s hogy történetük a kezdetektől bukásukig mennyire egyívú, etnikai értelemben mennyire egy történet. Nomád népként érkeztek ide, az új területeken rendkívül fontosnak tartották a kagán védelmét, a határok biztosítását. De az akkori európai hatalmak szorításában ezzel az életmóddal nem tudtak megélni, a nép egy részének le kellett telepednie. Ezt igazolja, hogy a 630-as években volt olyan település, amelynek temetőjében hatszáz sírt találtak. Az uralkodó réteg nomád maradt, az arisztokráciára jellemzőek voltak a belső villongások, ennek lett eredménye, hogy a kagán halála után 803 és 805 körül legyőzték őket a frankok, illetve a bolgárok. A földet művelő parasztság természetesen falvaikban maradt és nagyon sok helynevet és bolgár—töröknek ítélt jövevényszót a továbbbélő avarok adták át a honfoglaló magyaroknak. A nagyközönség is sokat láthat ebből, olyan érdekességeket is megmutatunk, mint az avar temetkezésekre jellemző fülkesír, amellyel az eltemetettet és annak értékeit védte sajátos módon.

III.

„Fenn van az én Kék Egem, alul az én Földanyám, Ő teremtett mindent.”

— A temetkezési szokások már erősen összefüggének világképünkkel, hitvilágunkkal. Ezeket külön is hangsúlyozza a bemutató.

— Igyekezünk sok mindenre odafigyelni. Írásos források bizonyítják, hogy az avar vezérek sátrai nem holmi szűk alvóhelyül szolgáltak, hanem ácsolt gerendázatukat prémekekkel, nemes bőrökkel burkolták, s e sátorpalotában alkalmasint kétezer vendég is mulatozhatott. A feltárt leletek díszítései utalnak leginkább hitvilágukra, vallási szokásaikra. Rendkívül érdekesek a szíjvégeken, csatokon található növényi ábrázolások, a végtelenített sorminták, az egymáshoz kapcsolható motívumok. A növényi elemek mellett igen gazdagon jelennek meg a stilizált állatfigurák, a misztikusan tisztelt lovak, oroszlánok, madarak, sárkányok. Mindezekből egyértelműen következik, hogy az avarok ember együtt élt a természettel, része volt a növény- és állatvilágnak, egy egységes természet szerves tagjaként élte életét.

— A tárlókban néhány emlék díszítése már a kereszténységre is utal.

— Így van, e komplett világkép Európa- és Ázsia-szerte ismert vándortémái mellett, a sámánizmust igazoló ábrázolásokat követően már a hatodik század végén — meglehetősen korai leletanyagban — megjelennek a kereszténység elemei. Ennek az lehet az oka, hogy a negyedik században Bizánból kiülődzött Nesztor a kereszténység elemeit elvitte Közép-Ázsiába, egészen India határáig, s innen került a nesztóriánus kereszténység több motívuma a nyugat felé menekülő avarok szellemi, majd tárgyi kultúrájába. Ennek legszebb megjelenési formái a különböző tárgyakon megjelenő szembenéző galambok és természetesen a kereszt.

IV.

„Hátul nagyon hosszú volt a hajuk, szalagokkal megkötve és befonva. Egyéb viseletük a többi hunokéhoz hasonlított.”

(Thophanes)

— Az állandó kiállítás második terme egy nagyméretű, kör alaprajzú jurta emlékeztet.

— A bemutató e részének tervezője, Lőrinczy Gábor egy jurtaszerű kiállítóteret álmódott meg figurákkal, állatsémákkal, a mindennapi tevékenységet bemutató megrendezett jelenetekkel, rekonstruált tárgyakkal. Igen látványos és reprezentatív ez a bemutatósi forma, s fölötte ragyog a végtelen csillagos ég. (A fotókat Nagy László készítette)

TANDI LAJOS

